

WORKSHOP WOII ADRES ONBEKEND

derde graad SO

lesmap ontwikkeld in 2007 en bijgewerkt in 2020

Laat ons geen vooruitgang noemen,
waar een ander aan ten onder gaat.

Laat ons geen groei noemen,
waar een ander minder van wordt.

Laat ons geen vrijheid noemen,
wat een ander het recht ontnemt om zichzelf te zijn.

Laat ons geen gemeenschap noemen,
waar de minste niet de meeste aandacht krijgt.

Laat ons zelf de verandering zijn,
die we in de wereld willen zien.

Mahatma Ghandi

INHOUDSTAFEL

1. Adres Onbekend door Kathrine Kressmann Taylor

- 1.1 In het kort
- 1.2 In het lang
- 1.3 Kathrine Kressmann Taylor

2. Situering

- 2.1 Tijdslijn
- 2.2 Adolf Hitler
- 2.3 Hindenburg
- 2.4 Hoe kwam Hitler aan de macht? 2.5 Welke partij gebruikte Hitler?

3. Workshop (door de acteurs)

- 3.1 Inhoud 3.2 Vorm

4. Nabespreking (door de acteurs)

- 4.1 Algemeen 4.2 Vragen

5. Verder werken met Adres Onbekend (TIPS voor leerkrachten)

- 5.1 De kracht van het schrijven
- 5.2 Propaganda
- 5.3 Posters
- 5.4 Het Jodendom
- 5.5 Het Israëliisch-Palestijns conflict
- 5.6 Boekverbrandingen
- 5.7 Vrijheid van mening, een debat
- 5.8 Over vriendschap, een moreel dilemma 5.9 Pesten
- 5.10 Vooroordelen en racisme

6. Adres Onbekend en het internet (vijf opdrachten)

7. Spelen

- 7.1 Algemeen
- 7.2 Mogelijkheden

8. Eindtermen

- 8.1 Vakgebonden eindtermen geschiedenis 8.2 Vakgebonden eindtermen Nederlands 8.3 Vakoverschrijdende eindtermen

1. Adres Onbekend door Kathrine Kressmann Taylor

1.1. In het kort

In een regie van Catrien Hermans vertolken Erik Burke en Wim Stevens de novelle *Adres Onbekend* van Kathrine Kressmann Taylor die bestaat uit een briefwisseling tussen twee vrienden en zakenpartners in de periode november 1932 tot maart 1934. Max Eisenstein is een Joodse Amerikaan van Duitse afkomst en Martin Schulze is een naar Duitsland teruggekeerde zakenman. Zij runden samen een kunstgalerij in San Francisco.

Het verhaal verscheurt door de eenvoud en subtiliteit. De briefwisseling en vriendschap tussen de twee veranderen wanneer Martin Schulze in de ban geraakt van het gedachtegoed van Adolf Hitler. Hij weigert elk contact met Max Eisenstein omdat hij van Joodse afkomst is. De vriendschap komt abrupt tot een einde wanneer Max' zus naar Berlijn gaat en zij niet meer terugkeert. Vanaf dat moment zint Max op wraak wraak die zeer subtiel, niet luchtig of overdreven dramatisch, maar zeer doeltreffend en schrijnend zal zijn. Of er iemand als overwinnaar uit deze strijd komt, is nog maar de vraag...

Het meest opvallende aspect van deze fascinerend geschreven briefwisseling tussen twee vrienden is het jaar van de oorspronkelijke publicatie, 1939. Met veel inzicht in de Duitse situatie zijn de uit Duitsland afkomstige brieven gecomponeerd en met evenveel inlevingsvermogen worden de Amerikaanse antwoorden daarop afgestemd.

1.2. In het lang

Adres onbekend is een novelle in briefvorm. Brieven die twee vrienden en zakenpartners uitwisselen nadat een van hen, Martin, eind 1932 naar vaderland Duitsland is teruggekeerd, meer bepaald naar München, het hart van de nazi- beweging. Max bleef in San Francisco en houdt er hun succesrijke kunstgalerie draaiende.

Hij benijdt Martin omdat die in Duitsland weer genieten kan van 'die grote intellectuele vrijheid, de discussies, de muziek, de luchthartige kameraadschap'. Martin bericht over armoede en ontbering in het Duitsland van die dagen, en over het luxeleventje dat hij als 'rijke Amerikaan' leidt.

Eind januari '33 wil Max weten wie die Adolf Hitler is 'die in Duitsland aan de macht lijkt te komen' - wat hij over hem leest bevalt hem niet. Enkele dagen na de machtsovername door de nazi's antwoordt Martin dat 'Hitler in veel opzichten goed is voor Duitsland'. Helemaal zeker is hij nog niet, maar de mensen zijn weer tot leven gekomen, je ziet dat op straat en in de winkels. Ze hebben weer hoop, hebben 'de oude wanhoop terzijde geworpen als een vergeten jas'.

Max smeekt zijn vriend hem gerust te stellen: die gruweldaden waarover in de VS wordt bericht, dat kan toch niet waar zijn? Duitsland is toch een beschaafd land? Martin antwoordt dat ook hij aanvankelijk niet te vinden was voor de strenge maatregelen, maar nu heeft ingezien dat ze 'een pijnlijke noodzakelijkheid waren; het joodse ras is een zieke plek voor elke natie die het herbergt. Trouwens, waarom heeft Max alleen maar oog voor de problemen van zijn eigen mensen? Snapt hij dan niet 'dat enkelen moeten lijden opdat miljoenen worden gered'? Ze kunnen, vindt hij, maar beter stoppen met elkaar te schrijven.

Max gelooft zijn ogen niet. Martin is toch een liberaal in de goede zin van het woord? Voor vrije meningsuiting, tegen boekverbrandingen, tegen discriminatie? Martin helpt hem uit zijn droom. Hij is geen Amerikaans liberaal maar een Duitse patriot. 'Word eens wakker uit je maffe romantiek!', maant hij zijn vroegere vriend aan, 'ontziet een chirurg het kankergezwel omdat hij het moet wegsnijden?' Stop met schrijven, 'we passen niet meer bij elkaar', straks brengen die brieven van een jood me nog in gevaar!

Op een gegeven moment kan Max niet anders dan nogmaals schrijven. Zijn zus is met een toneelgezelschap naar Berlijn getrokken. Max vreest dat dat ze als joodse om moeilijkheden vragen is. Of Martin een oogje in het zeil wil houden?

Een tijdje later doet de zus, achternagezeten door SA'ers, een beroep op. Hij weigert echter te helpen. In een brutale brief, beginnend met een schallend 'Heil Hitler!', bericht hij 'verder geen contact met joden meer te willen, afgezien van het innen van gelden'. Max neemt op ingenieuze wijze wraak...

1.3. Kathrine Kressmann Taylor

Dit indringend en beklemmend verhaal over de teloorgang van vriendschap en menswaardige ideologie, over de opkomst van vijandschap en mensonterende ideologie, zag in 1938 al het daglicht. *Story*, het Amerikaanse maandblad waarin het verscheen, was direct uitverkocht. *Reader's Digest* nam de novelle op en in 1939 verscheen ze in boekvorm, op een voor die tijd grote oplage. Men begon met vertalen, maar toen brak de oorlog uit. In nazi-Duitsland stond *Address Unknown* op de lijst van verboden boeken. En na de oorlog, toen de gruweldaden voorbij waren, was er geen publiek meer voor deze ooit tijdige waarschuwing.

Kathrine Kressmann (1903-1996), auteur van *Adres onbekend*, was destijds tekstschrijfster voor een Amerikaans reclamebureau. Haar vader was van Duitse afkomst, zij had literaire ambities. Het idee voor 'Address Unknown' groeide toen enkele intellectuele vrienden naar Duitsland terugkeerden en zich in geen tijd tot het nazisme bekeerden. Kressmann begreep dat niet en begon alles over Hitler te lezen, verdiepte zich in naziegeschriften en -toespraken. Ze ontdekte vreselijke dingen. Weinig Amerikanen waren zich daarvan bewust, de meesten kon het niets schelen. Ze besloot te schrijven over 'wat de nazi's deden en het Amerikaanse publiek te laten zien wat er met echte, levende mensen gebeurt wanneer ze worden meegesleept door een perverse ideologie'. De novelle verscheen onder het pseudoniem Kressmann Taylor (de naam van haar echtgenoot) omdat haar man en uitgever het 'te krachtig' vonden om onder een vrouwen naam te publiceren.

In 1995 gaf Story Press, ter herdenking van de vijftigste verjaardag van de Bevrijding, het tot Amerikaanse klassieker gepromoveerde boekje opnieuw uit. Datzelfde jaar verscheen een Franse vertaling en die haalde de bestsellerlijst. De novelle is ondertussen in veel talen vertaald; vorig jaar werd er een toneelstuk op gebaseerd. Tinke Davids heeft nu voor een uitstekende Nederlandse versie gezorgd die kort na haar verschijning al aan een tweede druk toe is.

Het is een klassieker. Samengebald en machiavellistisch, met een verrassend hoog werkelijkheids- en waarheidsgehalte. Goed opgebouwd, met zinnen als in steen gebeiteld.

Gie van den Berghe

2. Situering

2.1. Tijdslijn

Het beeld van het Derde Rijk, dat ons in romans en films wordt voorgeschoteld is meestal dat van zijn laatste stuiptrekkingen. Toch heeft het net als andere tijdperken ook een begintijd gekend, waarin alles nog onzeker, chaotisch en soms zelfs komisch was.

Niet toevallig situeert Kressmann dit verhaal in 1933, dat scharnierjaar in de wereldgeschiedenis. Het jaar waarin Hitler officieel aan de macht kwam, het jaar waarin de gebeurtenissen zich in een sneltempo opvolgden...

Door ons te verplaatsen naar 1933, krijgen we een beeld van de revolutie zoals mensen die zelf beleefden. De Duitse samenleving in al haar complexiteit: als meer dan alleen maar nazi's, niet-nazi's en joden. Bij een omwenteling van dat formaat is er immers geen sprake van slechts één werkelijkheid, maar van een veelheid aan werkelijkheden.

30 Jan, 1933 - [Adolf Hitler wordt benoemd tot Kanselier van Duitsland](#) een natie met een Joodse bevolking van 566.000.

22 Feb, 1933 - 40.000 SA and SS mannen en vrouwen worden beëdigd als bijkomende politie.

27 Feb, 1933 - Nazis steken het [Reichstag gebouw](#) in brand om een crisis atmosfeer te creëren.

28 Feb, 1933 - Noodtoestand wordt uitgeroepen en Hitler krijgt de macht als gevolg van de Reichstag brand.

22 Maart, 1933 - Nazis openen het [Dachau](#) concentratiekamp bij Munchen, gevolgd door [Buchenwald](#) bij Weimar in centraal Duitsland, [Sachsenhausen](#) bij Berlijn in noord Duitsland, en [Ravensbrück](#) voor vrouwen.

24 Maart, 1933 - Duitse Parlement keurt een wet goed die Hitler dictatoriale macht geeft.

1 April, 1933 - [Nazis zetten een boycot op tegen Joodse winkels en bedrijven.](#)

11 April, 1933 - Nazis brengen een decreet uit dat het niet-Ariër zijn definieert als zijnde "éénieder die afstamt van een niet-ariër, vooral Joodse ouders of grootouders. Eén ouder of grootouder bepaald de afstammeling als niet-ariër... vooral als de ouder of grootouder het Joodse geloof beleid"

26 April, 1933 - De Gestapo wordt in het leven geroepen door [Hermann Göring](#) in de Duitse staat Pruisen.

10 Mei, 1933 - [Verbranding van boeken in Berlijn en heel Duitsland.](#)

14 Juli, 1933 - Nazi Partij wordt als enige legale partij in Duitsland uitgeroepen; En, Nazi's keuren een wet goed die hen toelaat het Duitse burgerlidmaatschap van Joods-Poolse immigranten af te nemen.

In juli - Nazi's keuren een wet goed voor gedwongen steriliseren van mensen met een genetische afwijking, bevonden door het Erfelijk Gezondheids Gerecht.

In sept - Nazi's richten het Reich Kamer van Cultuur op en sluiten Joden dan uit van kunst.

29 Sept, 1933 - Nazi's verbieden Joden land te bezitten.

4 Okt, 1933 - Joden wordt verboden redacteur te zijn van kranten.

24 Nov, 1933 - Nazi's keuren een wet goed tegen Gewoonte en Gevaarlijke Kriminelen, waardoor bedelaars, daklozen, alcoholverslaafden, en werklozen naar concentratiekampen kunnen gestuurd worden.

24 Jan, 1934 - Joden worden verbannen uit het Duitse Werkers Front.

17 Mei, 1934 - Ziekteverzekering wordt voor Joden verboden.

30 Juni, 1934 - De Nacht van de Lange Messen vindt plaats wanneer Hitler, Göring and Himmler een "zuivering" van de SA leiding uitvoeren.

20 Juli, 1934 - De SS (Schutzstaffel) wordt een onafhankelijke organisatie, komend vanuit de SA.

22 Juli, 1934 - Joden wordt verboden om titels zoals dokter te ontvangen.

2 Aug, 1934 - Duitse President von Hindenburg sterft. Hitler wordt Führer.

19 Aug, 1934 - Om zijn nieuwe machtspositie goed te keuren, krijgt Hitler 90 procent 'Ja' stemmen van Duitse kiezers.

2.2. Adolf Hitler

Adolf Hitler was een Duits politicus en dictator. Hij was de leider van het Duitse Derde Rijk en de directe aanstichter van de Tweede Wereldoorlog. Tijdens zijn regime vond de holocaust plaats.

Hitler wordt geboren in Braunau-am-Inn (Oostenrijk-Hongarije) in 1889. Zijn vader is douanebeambte, maar overlijdt in 1903. Vier jaar later wordt Hitler wees, wanneer zijn moeder ook komt te overlijden (1907).

Adolf gaat naar de middelbare school, maar maakt deze nooit af. Hij probeert toegelaten te worden tot de kunstacademie, maar wordt tot een paar keer toe afgewezen.

Hitler leidt een soort zwerversbestaan in Wenen de hoofdstad van Oostenrijk- Hongarije. Hij leeft van de erfenis van zijn ouders, heeft geen vaste woonplaats en heeft wat losse baantjes. Dit leven vormt hem. Zijn jodenhaat en zijn radicale vijandschap tegen het marxisme en het liberalisme ontwikkelen zich hier.

In februari 1914 wordt hij opgeroepen voor een militaire keuring, maar hij wordt afgekeurd. Hij woont inmiddels in München. Wanneer de Eerste Wereldoorlog in 1914 uitbreekt meldt hij zich als vrijwilliger aan bij het Duitse leger en dient de gehele oorlog. Hij raakt gewond in oktober 1916. In 1918 komt hij terecht in een gasaanval waardoor hij tijdelijk blind wordt.

Hitler gaat de politiek in. In september 1919 meldt hij zich aan bij de Duitse Arbeiderspartij (DAP). Al snel wordt de partijnaam veranderd in National- Sozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP) en wordt Hitler partijleider.

In november 1923 probeert Hitler samen met generaal Erich Ludendorff de macht te grijpen. Dit wordt door het leger voorkomen. Hitler wordt berecht. Tijdens zijn gevangenschap schrijft hij het eerste deel van Mein Kampf.

De partij van Hitler wordt verboden, maar in 1925 wordt de NSDAP opnieuw opgericht. De aanhang van Hitler en zijn partij neemt toe. In januari 1933 wordt Hitler gevraagd als rijkskanselier door Von Hindenburg (rijkspresident). Hij stelt zijn eigen kabinet samen. Von Hindenburg overlijdt en Hitler ziet zijn kans. Hij benoemt zichzelf tot rijkskanselier en rijkspresident en gaat de titel voeren 'Führer und Reichskanzler'. Vanaf dit moment verzwakt Hitler de rol van parlement en regering. Langzamerhand ontwikkelt hij zich tot een dictator.

Hitler zorgt voor werk door de aanleg van een groot Duits weggennet en de ontwikkeling en productie van wapens. Zijn populariteit bij de Duitse arbeiders neemt hierdoor toe. Propaganda en terreur waren de peilers van Hitler's beleid. In 1933 begint Hitler met de uitsluiting van joden. Vanaf 1935 (de 'wetten van Neurenberg') is het voor een jood bijvoorbeeld verboden om te trouwen met een niet-jood. 'Pas' in 1942 geeft Hitler het bevel tot de totale georganiseerde deportatie en vernietiging van joden. Hitler is van plan een 'Derde Rijk' te stichten. Op 7 maart 1936 bezet hij het Rijnland, in 1938 gevolgd door de Anschluss, feitelijk de annexatie van Oostenrijk en (het Tsjechische) Sudetenland. De internationale gemeenschap reageert tot Hitlers eigen verbazing slechts met diplomatiek geschut.

Hitler verwacht dat ook een aanval op Polen slechts tot wat diplomatieke strubbelingen zou leiden. Maar dit keer vergist hij zich want enkele dagen na de inval in Polen verklaren het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk aan Duitsland de oorlog, waarmee de Tweede Wereldoorlog een feit is.

Nazi-Duitsland veroverd in 1940 West-Europa. Hitler is in de rug gedekt door een verbond met zijn aartsvijand Stalin. In 1941 laat Hitler zijn legers de Sovjet-Unie binnenvallen, operatie Barbarossa. In het begin verloopt deze operatie zeer voorspoedig. Maar de Russen blijven hardnekkig tegenstand bieden en maken zo een groot deel van de Duitse legers kapot.

Ook de Amerikanen gaan zich met de oorlog bemoeien. Ze vallen samen met andere geallieerde legers in 1944 het bezette Frankrijk binnen. Duitsland verliest nu zowel in het Oosten als in het Westen snel terrein. De Duitsers blijven desondanks tot het einde doorvechten.

Op 30 april 1945 pleegt Hitler, waarschijnlijk door het innemen van gif en een kogel door het hoofd, zelfmoord in zijn ondergrondse bunker in Berlijn. Dat doet hij samen met Eva Braun, met wie hij uren tevoren getrouwd is. Acht dagen later, op 8 mei 1945, geeft Duitsland zich over.

(Bron: <http://geschiedenis.vpro.nl/dossiers/25293129/>)

2.3. Hindenburg

Paul Ludwig Hans von Beneckendorf und von Hindenburg (Posen, 2 oktober 1847 – Gut Neudeck (West-Pruisen), 2 augustus 1934) was tijdens de Eerste Wereldoorlog veldmaarschalk. In 1925 werd hij Rijkspresident. Ook deze post bekleedde hij tegen zijn zin, maar op verzoek van zijn rechtse achterban. Hij moest niets van democratie hebben, maar zwoer toch een eed op de democratische grondwet van Weimar en werd president. In deze hoedanigheid benoemde hij in 1933 Adolf Hitler tot Rijkskanselier, als opvolger van Franz von Papen.

(Bron: http://nl.wikipedia.org/wiki/Paul_von_Hindenburg)

2.4. Hoe kwam Hitler aan de macht?

Door een aantal feiten en omstandigheden is Hitler aan de macht kunnen komen. Er was, als eerste, veel onvrede over de “vrede van Versailles” waarin Duitsland gedwongen werd akkoord te gaan met een aantal zaken. Deze waren: 1. Afstand doen van de koloniën en o.a. van Elzas-Lotharingen, Posen, West-Pruisen en het Memelgebied. Danzig werd een vrije stad: 2. Het Sargebied werd voor een periode van 15 jaar onder het gezag van de Volkenbond geplaatst. De kolenmijnen in dit gebied werden Frans eigendom: 3. Het leger werd sterk verkleind en terug gebracht naar 100.000 man. Het werd grotendeels ontwapend en onder toezicht geplaatst van

geallieerde commissies; 4. Duitsland moest de komende 42 jaar 269 miljard Goldmark aan herstelbetalingen doen. Daarnaast moesten er ook nog allerlei producten en diensten om niets aan de geallieerde geleverd worden. De Duitsers vonden deze voorwaarden vernederend en niet acceptabel. Men sprak van een dictaatvrede waarbij Duitsland als de hoofdschuldige werd aangewezen. Als tweede was er de opkomst van het Nationaal Socialisme. Volgens het Nationaal Socialisme kon alleen een krachtige leider het volk leiden. Deze beweging was opgekomen als reactie op het democratiseringsproces dat in Duitsland op gang was gekomen, maar dat alleen tot resultaat had gehad dat er veel ruziënde politieke partijen waren en er dus geen goede besluiten werden genomen. Het Nationaal Socialisme verheerlijkte de onderlinge kameraadschap en solidariteit en het opofferen van de eigen persoon daarvoor. Als derde was er de grote armoede en werkloosheid in Duitsland. Miljoenen Duitsers waren werkloos en de grote geldontwaarding (of te wel inflatie) - voor een brood moest je b.v. 10.000 mark betalen - is hiervan een voorbeeld. Door de hoge herstelbetalingen en het gedwongen om niets leveren van producten en diensten kon Duitsland niet uit de neerwaartse spiraal komen. Als vierde was er de opvatting dat het Duitse volk meer “lebensraum” moest krijgen en de Duits sprekende gebieden die bij de vrede van Versailles van Duitsland waren afgenomen moesten terug gegeven worden (heim ins Reich). Als vijfde kan genoemd worden het feit dat de Duitsers een enorme afkeer van het communisme hadden. Zeker de weinige, maar machtige, welgestelde Duitsers gruwde bij het idee dat het communisme in Duitsland de kop zou opsteken. Zij zouden dan als eerste hun rijkdom kwijt zijn. Als zesde kan genoemd worden dat de rijken in Duitsland vooral de joden waren. Dat gaf veel afgunst en jaloezie en men vond dat de joden zich verrijkt hadden ten koste van het Duitse volk. De joden hadden het Duitse volk leeggezogen en ze hoorden ook niet thuis in Duitsland. Het Duitse ras was het beste ras, blond en met blauwe ogen, en dit hoorde in Duitsland te wonen. Alle andere rassen, maar ook groepen van mensen zoals zigeuners, waren minderwaardig en moesten dus verwijderd worden. Van al deze negatieve zaken en negatieve gevoelens maakte Hitler handig gebruik. Hij richtte een partij op, de NSDAP (Nationaal Socialistische Arbeiders Partij), die als hoofdprogramma punten had

de vernietiging van de Weimar Republiek, invoeren van het militarisme, het revancheren op oude vijanden, antisemitisme, de herziening van het verdrag van Versailles en het aanpakken van het, in de ogen van de Duitsers, jodenprobleem. Hitler presenteerde zich als de sterke man die alle problemen kon aanpakken. Hij eiste hiervoor wel dat hij alle macht kreeg, zowel politiek als militair. Het Duitse volk, dat ondertussen onder alle tegenslagen zwaar gebukt ging, geloofde hem en hij kon aan de macht komen en daarmee zijn gang gaan. Feitelijk heeft Hitler handig gebruik gemaakt van de slechte politieke en economische omstandigheden in zijn land. Hij was er helemaal niet op uit om Duitsland uit het slop te halen, maar hij was uit op eigen macht en verheerlijking. In feite was hij een gevaarlijke psychopaat die door het vestigen van een zoals hij dat noemde een 1000 jarig rijk een plaats in de geschiedenis wilde verwerven. Hij moest dan gezien worden als de redder van Duitsland en de leider van een volk dat nooit meer overwonnen kon worden. Hitler wist veel steun te krijgen door zijn arbeidsprogramma's zoals het bouwen van de Duitse Autobahn. Hiermee verschaftte hij honderdduizenden werklozen een baan en dat was de Weimar regering nog nooit gelukt. Ook door het oprichten van een zgn. reserveleger gaf hij velen weer hoop voor de toekomst. Degene die in het reserve leger zaten hadden een zinvolle taak en het volk zag dat Duitsland weer in staat was

zich te verdedigen Hitler was erg goed in het bespelen van de massa met name door zijn toespraken. Deze waren erg knap opgebouwd en hij miljoenen mensen enthousiast te maken. Men geloofde in zijn ideeën en de Duitsers gaven hem hun steun. Eenmaal aan de macht gekomen ontdeed Hitler zich van zijn tegenstanders door ze in concentratiekampen te stoppen of te liquideren, b.v. in de Nacht van de Lange Messen, toen hij een aantal tegenstanders bij de SA liet vermoorden. Hitler heeft tot bijna het einde van de oorlog het Duitse volk een rad voor de ogen gedraaid door middel van sluwe propaganda programma's, dat alles met Duitsland goed ging.

2.5. Welke partij gebruikte Hitler?

In 1919 sloot Hitler zich in München aan bij de toen nog piepkleine Deutsche Arbeiterpartei (DAP), opgericht door onder meer de spoorwegbeambte Anton Drexler. Vanwege zijn retorische gaven rees zijn ster snel. Hij wist hoe hij een massa toehoorders moest raken en hypnotiseren, dit in tegenstelling tot zijn onhandigheid in kleine kring. Binnen enkele jaren werd Hitler van een 'niets' een publiek 'iets'. Het ligt voor de hand te concluderen dat hij door deze gave om macht over mensen uit te oefenen ook in eigen ogen steeds groter werd. In 1921 werd hij leider van de partij. Een bewaard gebleven brief van hem uit 1919 getuigt ervan dat toen al iets van een 'verlosser'-idee in hem aanwezig was: dat hij, Adolf Hitler, de enige was die Duitsland naar een 'wedergeboorte' kon leiden. Ook later zei hij meermalen dat hij geloofde door het 'lot' te zijn voorbestemd voor zijn rol in de geschiedenis. In zijn laatste jaren versterkte zich die overtuiging alleen maar; het was Hitler of de chaos; hij vereenzelvigde Duitsland met zijn eigen levenslot. Al decennia lang waren elementen van het nationaal-socialisme aanwezig in Duitsland, Oostenrijk en ander Europese landen: nationalisme, anti-Marxistisch socialisme en racisme. In Duitsland en Oostenrijk ontwikkelden zich een aantal van deze elementen, met name antisemitisme, antiliberalisme en antikapitalisme. Dit ging gepaard aan een extreme vorm van nationalisme, het zogenaamde völkische nationalisme, met als doel een harmonische Duitse sociale en hiërarchische orde. Alleen al in München bestonden in 1920 ten minste 15 völkische verenigingen, de meeste opgericht na de oorlog (b.v. de Thule-Gesellschaft; de Nordische Vereniging). Het waren, net als de DAP in het begin, kleine, onbeduidende groepjes, maar ze verspreidden met elkaar een ongelooflijke hoeveelheid propagandamateriaal. Ook werden er op nationaal niveau pogingen gedaan deze groepen te bundelen. In het Sudetische Trautenu bestond sinds 1904 al een nationaal-socialistische partij, die eerst evenals Hitlers partij de Deutsche Arbeiter Partei heette, en na WO I haar naam veranderde in de Duitse Nationaal-Socialistische Arbeiderspartij, de DNSAP. Ook de partij van Hitler veranderde van naam en werd de Nationaal-Socialistische Duitse Arbeiderspartij (NSDAP). Contacten tussen de twee partijen mondten uit in een samengaan begin

jaren '20. Maar de NSDAP bleek in 1923 superieur en in 1926 werden ze samengevoegd tot één partij, de NSDAP met een Oostenrijkse en een Duitse tak. Hitler werd de enige leider van beide afdelingen. Ondanks interne partijstrubbelingen lukte het Hitler de macht te behouden. Door onder meer agressieve publiciteit en Hitlers sprekerstalent groeide het aantal toehoorders spoedig tot enkele duizenden per avond. In plaats van cafés werden nu grote bierhallen afgehuurd voor de samenkomsten en spreekbeurten. De partijaanhang groeide en daarmee de hoop op verandering. Op 9 november 1923 werd op aandringen van Hitler een slecht georganiseerde poging gedaan de macht in Beieren te grijpen en daarna de Republiek van Weimar omver te werpen. Deze Bierkellerputsch, zoals hij genoemd

wordt, begon in een bierhal. Daar stelde Hitler, zwaaiend met een pistool, de nieuwe 'regering' aan de enthousiaste toehoorders voor, terwijl gewapende groepen mannen strategische gebouwen en instellingen in de stad trachtten te veroveren. Ook Ernst Röhm nam deel aan deze Putsch, die mislukte en waarbij veertien coupplanners en vier politiemensen omkwamen. Hitler werd veroordeeld tot vijf jaar gevangenschap, die hij uitzat in de gevangenis van Landsdorf. Al na een jaar, op 20 december 1924 werd hij vrijgelaten. Hij benutte die tijd met het schrijven van Mein Kampf (mijn strijd). In dit autobiografische boek beschreef hij zijn afkomst en jeugd, zijn tijd in Linz, Wenen en München, de vorming van zijn denken, zijn ideeën en zijn toekomstplannen. Al enkele maanden na zijn vrijlating in 1924 werd het spreekverbod op de partij in München opgeheven. Waar het verbod op de partij nog wel bestond, en dat gold in het begin voor vrijwel heel Duitsland, werd door middel van gewelddadige provocaties geprobeerd 'het nieuws te halen'. Dat lukte vaak. Desondanks werd het verbod in de ene na de andere deelstaat opgeheven. In de media werd steeds meer macht veroverd. Eind jaren '20 kon de NSDAP uitgroeien tot een grote landelijke partij.

(Meer informatie o.a. op <http://www.go2war2.nl>)

3. Workshop (door de acteurs)

3.1. Inhoud

Hoe zat dat precies in Duitsland? Wat met die Nazi partij? Wie was wie? Hoe kreeg men een heel volk zo ver dat ze zich achter Hitler schaarden? Wat gebeurde met de tegenstanders? Wie leverde kritiek? Kunstenaars? Jongeren? Was het een moderne tijd? Hoe leefden de mensen? Enz... In principe hoeven de leerlingen niet voorbereid te worden op de voorstelling, dat gebeurt spelenderwijs aan de hand van een quiz.

3.2. Vorm

In teamverband, met ronkende namen als “de bloemetjes”, “de bijtjes”, “de grasperkjes”, “de wormpjes”, “de plankjes” of “de zaagjes” antwoorden de leerlingen na overleg met bordjes op meerkeuzevragen. Een PowerPoint presentatie met 4 rondes van telkens 5 gekke en minder gekke vragen. Enkele voorbeelden: Eddy Wally, Yoko Ono, Godfried Daneels en James Brown... wie hoort er niet in het rijtje thuis? Maar ook: noemden de Nazi's zichzelf bij die naam? En waarom werden de Joden verplicht om een ster van David te dragen? Na elke vraag wordt kort het juiste antwoord gesitueerd. Al spelende leren de leerlingen de nodige historische begrippen kennen om de voorstelling “Adres Onbekend” te kunnen volgen.

4. Nabespreking (door de acteurs)

4.1. Algemeen

Na de voorstelling nodigen de acteurs de leerlingen uit tot een dialoog. Eerst wordt nagegaan of iedereen het verhaal begrepen heeft. Vervolgens wordt aan de leerlingen gevraagd om een geargumenteerde standpunt in te nemen.

4.2. Vragen

Er worden vragen gesteld als: wat vind je van de keuzes van Martin? Van Max? Hoe zou jij reageren? Hoe belangrijk is de vriendschap voor Max? Voor Martin? Voor jou? Waarin verschillen ze van elkaar? Wat vind je van de houding van Martin? Hoe reageert Max? Vind jij de reactie van Max gegrond? Welk personage kwam als overwinnaar uit de strijd? Zijn er vooroordelen in het spel? Had Martin anders kunnen reageren? Had Max anders kunnen reageren? Kan de klas het conflict oplossen? Hoe zou jij deze situatie aanpakken als Martin, als Max? Kijk je anders naar het conflict nu je beide partijen aan het woord hebt gehoord?

5. Verder werken met Adres Onbekend (TIPS voor leerkrachten)

5.1. De kracht van het schrijven

Ondanks de waaier aan moderne communicatiemiddelen blijft de kracht van het woord ook op briefpapier overeind. In de voorstelling “Adres Onbekend” worden pen en papier zelfs omgetoverd tot moordwapen!

Laat de leerlingen zelf de kracht van een brief ontdekken, in projecten als “racisme”, “kindsoldaten”, “doodstraf”, enz... Amnesty International Vlaanderen biedt het secundair onderwijs uitgewerkte lesmappen aan, in PDF bestand.

Surf naar <http://www.aivl.be/index.cfm?PageID=714>

Laat de leerlingen deze kracht ook ontdekken door elkaar een brief te schrijven vanuit herkenbare situaties. Mogelijke voorbeelden van briefwisselingen: -Cultuurverschillen : een christen en een moslim berichten elkaar over één van de gelukkigste momenten uit hun leven.

-Standverschillen: een koning en een bedelaar schrijven elkaar een brief over hun visie op de maatschappij.

-Politiek: twee mensen van verschillende politieke partijen schrijven elkaar een brief over het federaal migrantenbeleid.

Dit zijn slechts enkele mogelijke ideeën, wellicht hebben de leerlingen zelf een idee waarover ze elkaar een brief willen schrijven.

5.2. Propaganda.

“Wij kunnen er geen genoegen mee nemen het volk alleen maar te zeggen wat wij willen, maar wij willen de mensen zo lang bewerken tot zij aan ons verslaafd raken”, dat zei Joseph Goebbels, Minister für Propaganda und Volksaufklärung, in 1933. En ook nog: “De radio is het modernste, ik durf nu ook te zeggen, het succesvolste beïnvloedingsmiddel voor de massa’s”. “Hardere beelden zouden voor publicatie moeten worden goedgekeurd om het publiek voor te bereiden op een stijging van dood en vernietiging”, USA Office of War Information, zomer 1943.

Hitler stond bekend als een getalenteerd redenaar die zijn gehoor veelal in extase wist te brengen. Dit talent kwam echter niet echt voort uit spreekvaardigheid. Hitlers toespraken kwamen langzaam met horten en stoten op gang, waren weinig logisch opgebouwd en soms nauwelijks duidelijk van inhoud, terwijl hij bovendien een hese stem had. Maar Adolf Hitler bezat ‘hypnotische’ gaven, beschikte over de wilskracht zich op elk gewenst moment meester te maken van een collectief

onderbewustzijn waar en wanneer dat aanwezig bleek. Hij leerde zichzelf bewust de kneepjes van het propagandavak, bijvoorbeeld hoe hij zijn zondebokken zo kon hekelen dat het effect maximaal was. Hij leerde anders gezegd, hoe hij de massa kon mobiliseren. Hitlers bijzonderheid lag in de originele wijze waarop hij bestaande ideeën aan de macht bracht. Anderen konden wel hetzelfde vertellen, maar dan het totaal geen enkel effect. Veel meer om *wat* hij zei, ging het er meer om *hoe* hij het zei.

(Bron : <http://www.go2war2.nl/artikel/673/6>)

Verzin in groepjes een (ludieke? absurde?) actie en stel samen een propagandaplan op.

Meer weten? Surf naar <https://www.klascement.net/downloadbaar-lesmateriaal/78668/propaganda-pedagogisch-dossier/>

5.3. Posters

Zowel in de Eerste als in de Tweede Wereldoorlog werd door alle oorlogvoerende partijen gebruik gemaakt van propaganda posters. In een aantal opdrachten ga je onderzoeken op wie deze propaganda posters waren gericht en wat men ermee beoogde.

Surf voor meer ideeën en een overzicht van propaganda doorheen de geschiedenis bijvoorbeeld naar <https://historiek.net/propaganda-betekenis-kenmerken/80470/>

5.4. Het jodendom

De leerlingen gaan op het internet of in de bibliotheek op zoek naar een antwoord op volgende vragen. In de klas worden de resultaten gezamenlijk besproken.

-De joden werden verplicht om de Davidster te dragen, eigenlijk twee in elkaar geschoven driehoeken. Wat symboliseren ze? Waarom kozen de nazi's uitgerekend dit symbool voor de joden?

-Wie wordt als de grondlegger van het jodendom beschouwd en waarom?

-Hoe kijken de joden tegen hun God aan? -Wat is de "talmud"?

-Wat bedoelen de joden met "koosjer" eten? -Wat is "bar mitswa"?

-Wat betekent "pesach"?

-Wat is de klagmuur precies?

-Waar komt het woord "ghetto" vandaan? Wat betekent het precies? -Wat is een pogrom?

Informatie is o.a. te vinden op de site van het Anne Frank Huis :

<http://www.annefrankguide.net/de-DE/index.asp>

5.5. Het Israëlisch - Palestijnse conflict

Het Israëlisch - Palestijnse conflict is een van de meest ingewikkelde conflicten die momenteel in de wereld worden uitgevochten. Het conflict is al heel lang aan de gang. Soms sluimert het door en merk je er weinig van, soms laait het op en zie je dagelijks beelden op de televisie. Het Israëlisch - Palestijnse conflict is zo ingewikkeld, omdat het zoveel oorzaken heeft. Een aantal van deze oorzaken wordt behandeld op deze website:

<https://www.klascement.net/downloadbaar-lesmateriaal/71344/50-jaar-bezetting-israelpalestina-actualiteitsles/>

Ga met de leerlingen graven in de actualiteit van de week. Wat is de huidige stand van zaken? Wat is er recent gebeurd? Stof voor een debat?

5.6. Boekverbrandingen

10 Mei 1933 - Een gebeurtenis, niet meer gezien sinds de middeleeuwen, vindt plaats wanneer Duitse universiteitsstudenten zich verzamelen in Berlijn en andere Duitse steden om boeken te verbranden met "on-Duitse" ideeën. Boeken van Freud, Einstein, Thomas Mann, Jack London, H.G. Wells en anderen gaan in vlammen wanneer ze de Nazi groet brengen.

In Berlijn houdt Nazi Propaganda Minister Joseph Goebbels een speech bij de studenten: "...Het tijdperk van extreme Joodse intellectualiteit is nu ten einde. De doorbraak van de Duitse revolutie heeft nogmaals het Duitse pad geëffend...De toekomstige Duitser zal niet enkel een man van de boeken zijn maar een karakter. Tot dit doel willen we jullie opleiden. Als een jonge persoon, die al de moed had de genadeloosheid te trotseren, die de angst van de dood trotseerde, en om het respect voor de dood terug te winnen - dit is de taak van de jonge generatie. En jullie doen er dus goed aan om middernacht de boze geesten van het verleden in vlammen te laten op gaan. Dit is een sterke symbolische daad - een daad die het volgende aan de wereld zou moeten zeggen - Hier is het intellectueel fundament van de November (Democratische) Republiek aan het zinken tot op de grond, maar uit het wrak zal de feniks van een nieuwe geest triomfantelijk rijzen..."

De speech en verbranding van boeken worden aangevuld door het zingen van Nazi liederen en volksliederen. Honderd jaar eerder had een Duits-Joodse poëet, Heinrich Heine, geschreven, "Waar boeken worden verbrand, zullen mensen ook voorbestemd zijn te verbranden."

(Bron: http://www.geocities.com/vb_holocaust/detaille/h-bookbr.htm)

De leerlingen zoeken voorbeelden van boeken die in de loop van de geschiedenis verboden werden, en waarom?

5.7. Vrijheid van mening, een debat!

Zonder vrijheid van meningsuiting bestaat er geen democratie. De twee zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. In een democratie telt ieders mening. Als je je mening niet kan laten horen, kun je als burger geen invloed uitoefenen op de politieke besluitvorming.

In september 2005 verschijnen er spotprenten van de profeet Mohammed in een Deense krant. Vijf maanden later barst wereldwijd de woede los: heel veel mensen voelen zich ontzettend gekwetst door de prenten. Anderen vinden het juist goed dat de krant ze heeft geplaatst. Meningen rollen over elkaar heen. Wat mag je wel en wat mag je niet zeggen of afbeelden in het openbaar? Een lastige vraag. In deze les ga je nadenken over de vrijheid van meningsuiting. Wat zijn de voordelen en nadelen van deze vrijheid? Je bekijkt een aantal posters, pamfletten en andere bronnen die allemaal een sterke mening uitdrukken. Vervolgens is het tijd om aan de

slag te gaan: je bepaalt je eigen standpunt bij een bron en gaat de discussie aan met anderen. Meer weten over de grenzen van de vrije meningsuiting?

Surf naar: <https://www.quest.nl/maatschappij/politiek/a28888027/vrijheid-van-meningsuiting-wanneer-te-ver/>

5.8. Over vriendschap, een moreel debat

Wat is een vriend?

Ik zal het je vertellen.

Het is een persoon met wie je durft jezelf te zijn.
Je ziel kan naakt zijn met hem.
Je moet niet doen alsof met hem.
Je moet niet beter of slechter voorkomen met hem. Wanneer je bij hem bent, voel je als een gevangene die werd vrijgelaten.
Je moet niet op je hoede zijn.
Je kunt zeggen wat je wil, zolang je maar jezelf blijft.
Hij begrijpt die tegenstellingen in je waardoor de anderen misleidt worden om je verkeerd te beoordelen.
Je kan vrij ademen.
Je kunt rustig je ijdelheden en verdorvenheden belijden, je gemeenheden en ongerijmdheden, en door ze te tonen aan hem, worden ze opgeslorpt in de oceaan van zijn loyaliteit. Hij begrijpt.
Je moet niet zorgvuldig zijn.
Je kunt hem misbruiken, hem verwaarlozen, hem dulden.
Het beste wat je kan doen is stil zijn met hem.
Het doet er niet toe.
Hij houdt van jou.
Hij is zoals het vuur dat loutert tot op het bot.
Hij begrijpt.
Je kunt wenen met hem, je kunt zondigen met hem, lachen met hem, bidden met hem.
Doorheen dit allemaal ziet hij alles.
Hij kent je en hij houdt van jou.
Een vriend.
Wat is een vriend?
Je hebt er maar een nodig, ik herhaal het, met wie je jezelf durft te zijn.

C. Raymond Beran

Stof voor een moreel debat over vriendschap! Is een beweging belangrijker dan de mensen die ze oprichtten? Hoe ver gaat loyaliteit? Hoe belangrijk zijn idealen? Is vriendschap onvoorwaardelijk? Men hoeft zich niet noodzakelijk in te leven in de situatie van Adres Onbekend, een gelijkaardige actuele situatie kan veel boeiender zijn...

DENKSTAPPEN

Vijf denkstappen helpen een moreel vraagstuk te bespreken en op te lossen. Ze helpen bij individuele oordeelsvorming én geven houvast bij de bespreking van een praktijksituatie met collega's. Zo snijdt het mes aan twee kanten: enerzijds hulp bij het oplossen en anderzijds vergroten van het bewustzijn van de collega's.

- Probleem in kaart brengen Wat is het probleem en wie zijn erbij betrokken? Zijn er regels of protocollen voor deze situatie? Formuleer het probleem in de vorm van twee tegengestelde oplossingen: 'laten gaan of ingrijpen' of 'ouders informeren of collega's aanspreken'.

- Aanspreekbaarheid bepalen Wie kan aangesproken worden? Welke rol spelen de betrokkenen? In de meeste dilemma's dragen meerdere partijen verant- woordelijkheid.

- Argumenten afwegen Zet alle argumenten op een rij die pleiten voor de ene of de andere oplossing en weeg af welk argument het zwaarste telt. Zet deze stap met collega's die de situatie goed kennen.

- Concrete actie kiezen Geef zodanig invulling aan de actie dat recht gedaan wordt aan de argumenten pro en contra.

-Toetsen aan gevoel Vraag jezelf af of de uitkomst van de vorige denkstappen over- eenstemt met je gevoel. Zo ga je na of je belangrijke argumenten over het hoofd gezien hebt en vergroot je je zelfvertrouwen.

-Voorbeeld van een moreel dilemma: Een vrouw is ernstig ziek en zal sterven, tenzij zij wordt behandeld met een kostbaar medicijn (2500€). Haar man schraapt al zijn geld bij elkaar, maar heeft niet voldoende. De apotheker weigert hem het medicijn te geven en het restant later te betalen. De wanhopige echtgenoot breekt 's nachts in bij de apotheek en steelt het medicijn. Heeft deze man goed of slecht gehandeld en waarom?

(Bron: Magazine Van 12 tot 18, maart 2005. Tekst: Pieter Kote – zelfstandig gevestigd trainer/ adviseur – en Renée Wetzels – docente Engels)

5.9. Pesten

In 1933 worden de pesterijen aan het adres van de Joodse bevolking reeds op de spits gedreven. Maar ook anno 2007 kan het een pijnlijke ervaring zijn...

1 OP 5 VLAAMSE TIENERJONGENS IS EEN PESTKOP.

Hoe ouder we worden, hoe meer we pesten op school. Die trend blijkt uit een onderzoek in 35 landen. Vlaanderen staat in de top tien van landen waar jongeren veel pesten. Vier op tien elfjarigen gaat ook regelmatig op de vuist.

kort of lang
stoer of bang
dun of dik
ieder zijn eigen ik
blank of zwart
trap niet op elkaars hart

Renaat, 9 jaar, Houthulst. Uit 'Straks wordt beertje nat', gedichten van kinderen en jongeren over pesten, oorlog, vrede en vriendschap', Jeugd en Poëzie, Bakermat, Mechelen, 2004.

PEST TEST

- 1 Pesten is helemaal niet erg. akkoord niet akkoord
- 2 Een pester kan je het best terug treiteren. akkoord niet akkoord
- 3 Meisjes plagen is kusjes vragen. akkoord niet akkoord
- 4 Pesten met woorden is helemaal niet erg. akkoord niet akkoord
- 5 Wie gepest wordt lokt het zelf uit. akkoord niet akkoord
- 6 Je reageert het best niet op pesten. Het gaat wel over. akkoord niet akkoord
- 7 Meelopers doen eigenlijk geen kwaad. akkoord niet akkoord

Meer akkoord dan niet akkoord? Je bent een pestkop of een meeloper. Schrik je van jezelf? In ieder van ons schuilt een duivels pestertje. Laat jij dat duiveltje niet te dikwijls naar buiten?

Meer niet akkoord dan akkoord aangekruist? Je bent enorm gevoelig voor pestgedrag. Je zal pesters duidelijk maken dat ze allesbehalve stoer zijn. Op jou kunnen ze rekenen.

PLAGEN of PESTEN?

«Iemand van zijn fiets aftrekken: dat kan plagen zijn. Je kan elkaar aan: de ene doet iets, een volgende keer is het de ander. Het is een spelletje. Ik plaag soms mijn beste vriend.» (Alaaddin)
«Pesten kan beginnen als een spelletje. Je kan niet terug plagen. Als ze je pesten, voel je je hulpeloos. Vaak is er een groepje dat meedoet met de pestkop maar ze durven zelf niks te doen.» (Maarten)

PESTEN BUITEN WESTEN

Pesten gaat niet vanzelf over. Er zijn heel wat manieren om er vanaf te geraken:

- 1 **Stap naar een leerkracht** en praat erover. Dat is geen 'klikken'!
- 2 **Doe alsof je pesters niet hoort**. Reageer niet. Zo is voor hen de lol er snel af.
- 3 **Blijf uit de buurt** van de pester en zoek steun bij klasgenoten.
- 4 Bel met de **Kinder- en Jongerentelefoon**. Zij kunnen je raad geven. Het nummer 0800 15 111 is gratis.

TIPS

Je kan het pesten o.a. op klasniveau aanpakken. Drie tips: **1.** Ga klasgesprekken niet uit de weg. Bespreek het verschil tussen plagen, ruzie maken en pesten. **2.**

Meestal beseffen de meelopers wel dat wat gebeurt, fout is. Laat de leerlingen zelf over oplossingen nadenken. Leer ze hoe ze in pestsituaties kunnen reageren. Als pestkoppen met hun gedragingen geen succes meer ervaren bij de meerderheid of zelfs op tegenkantingen botsen, zullen de pesterijen vaak een stille dood sterven. **3.** De leerlingen die niet rechtstreeks bij het pesten betrokken zijn, kunnen het slachtoffer meer bij hun activiteiten betrekken en erop toezien dat de pestkop zijn gemaakte afspraken nakomt.

(Bron: Yeti 24/2004, blz 6-7)

NO BLAME METHODE

Er bestaat veel materiaal om preventief rond pesten te werken. Scholen proberen een preventieve aanpak te ontwikkelen waardoor het aantal pestgevallen daalt ... en met succes.

Toch zullen pesterijen nooit helemaal verdwijnen. Als je preventief werkt aan het maken van afspraken, aan een positief school klimaat en open communicatie, dan heb je een curatieve aanpak nodig die in dezelfde lijn ligt. Met andere woorden een aanpak die niet bestraffend maar probleemoplossend is.

De No Blame-aanpak is een niet bestraffende, probleemoplossende methode om met pestsituaties om te gaan. We doen een beroep op het empathisch vermogen van de groep en op de persoonlijke verantwoordelijkheid van elke deelnemer.

De aanpak heeft niet tot doel de feiten in vraag te stellen. Evenmin wordt de pester beschuldigd of gestraft. De groep krijgt de verantwoordelijkheid een aantal voorstellen te doen om het negatieve gevoel bij het slachtoffer weg te nemen of te verminderen.

Op het einde van deze dag heb je als deelnemer inzicht in het zevenstappenplan en weet je in welke situaties het toepassen van de methode aangewezen is. We voorzien ook voldoende ruimte voor vragen, bedenkingen en uitwisseling.

Voor meer informatie, surf naar :

<https://www.vlaanderen.be/publicaties/beleidsplan-ter-preventie-en-bestrijding-van-geweld-pest-en-ongewenst-seksueel-gedrag-op-school>

5.10. Vooroordelen en racisme.

Beeldvorming en stereotypes kunnen grote gevolgen hebben voor de dagelijkse omgang tussen mensen. We schrijven een volk of individuen van een groep bepaalde eigenschappen toe op grond van veralgemeningen.

Ieder van ons loopt in zekere mate rond met dat soort vooroordelen. We vellen oordelen en ventileren meningen die niet berusten op kennis of redenering, maar op gewoonte of op voorbeelden rondom ons. Op wat we zien op televisie en lezen in de krant, op wat we horen thuis, op school en op de tram.

Spontane vooroordelen zullen we wellicht nooit helemaal kwijtraken. Want niet al onze meningen kunnen we staven met kennis. Het komt er dan op aan dat mensen zich bewust worden van hun vooroordelen, zodat ze die bespreekbaar kunnen maken en ze kunnen bijsturen waar nodig. Of het nu gaat over wit of zwart, oud of jong, hetero of holebi, mensen met of zonder handicap, over mensen met veel of weinig centen, met een bril, een beugel, een buikje, noem maar op. Veel verschillen tussen mensen grijpen we aan om ze als 'mindere' te zien, om ze minder krediet te geven, om ze minder snel op te nemen in de groep. Sommige mensen krijgen al van bij de geboorte te maken met stigmatisering en marginalisering, en ook in ons onderwijs ontsnappen kinderen er niet aan. Maar ondanks de verschillen zijn alle mensen gelijkwaardig. Dat zijn alle landen over heel de wereld overeengekomen in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, nu bijna zestig jaar geleden. Er mag daarom geen discriminatie zijn op grond van verschillen, dus ook niet op grond van ras.

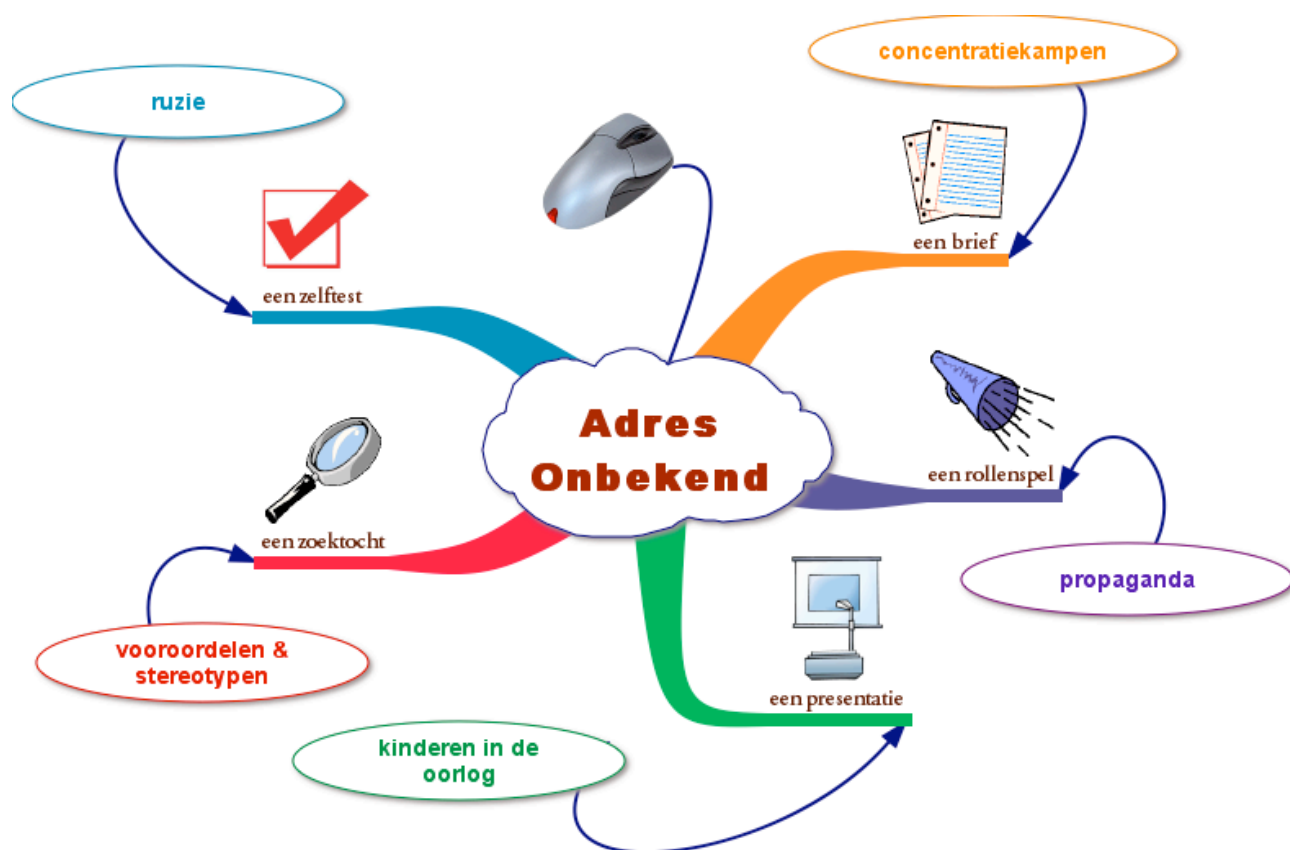
Jammer genoeg zijn er geen mirakelformules om racisme te bestrijden. Dit betekent echter niet dat we als school, als overheid, als samenleving niet onze verantwoordelijkheid moeten opnemen en moeten zoeken naar realistische methodes van aanpak.

In het secundair onderwijs bieden de eindtermen opvoeden tot burgerzin en geschiedenis heel wat aanknopingspunten om thema's als racisme en verdraagzaamheid in de klas aan te snijden. Kennis verwerven over andere culturen of historische achtergronden bijvoorbeeld is nodig, want zonder kennis blijven vooroordelen bestaan, en daarmee vaak de discriminatie die daaraan gekoppeld is.

Het praktijkboek voor vredeseducatie, dat vorig jaar is uitgewerkt door Jeugd en Vrede, Kleur Bekennen en de Canon Cultuurcel van het departement Onderwijs, bundelt een aantal werkmethodes en goede praktijken voor het werken rond racisme, onverdraagzaamheid, vooroordelen ... Aan deze bundel is ook een website gekoppeld (<https://www.vredeseducatie.nl>). Die biedt, naast een volledige digitale versie van het handboek, een raamwerk voor het uitschrijven van een (vredeseducatief-)project.

6. Adres onbekend en het internet

Om Adres Onbekend beter te begrijpen en in herkenbare situaties te kunnen omzetten, kunnen de leerlingen enerzijds aangemoedigd worden in het onderzoeken van de periode, en anderzijds in het nadenken over overeenkomsten met hun eigen wereld. En dit in 5 verschillende groepsopdrachten: concentratiekampen, propaganda, kinderen in de oorlog, vooroordelen en stereotypen, ruzie.

URL	http://www.verzet.org/content/view/418/29/
Inhoud	De hel van Breendonk. 6 artikels over één van de best bewaarde concentratiekampen in Europa. Niet alleen de historie van het fort, maar ook het dagelijkse “leven” van de gevangenen komt aan bod, met foto’s en getuigenissen.
Opdracht	<p>Een brief: probeer je in te leven in de situatie van toen en schrijf vanuit het kamp een brief naar je klasgenoten. Hoe het is om een gevangene te zijn in Breendonk, hoe je probeert te overleven, wat er met je vrienden gebeurt, enz... Verwerk feiten, informatie en getuigenissen die je op de site terugvindt.</p> <p>Deze opdracht wordt door verschillende leerlingen individueel uitgevoerd, achteraf lezen we de brieven in klas met aandacht voor de verschillen en overeenkomsten.</p>

Doel	De leerlingen kunnen inzicht tonen in de politieke én sociale context van de kampen, door middel van een persoonlijke brief. (Deze opdracht kan dienen als inleiding op een groepsbezoek aan het Fort van Breendonk.)
-------------	---

URL	http://proto5.thinkquest.nl/%7EElle0159/index.php?id=3
Inhoud	Deze pagina's geven inzicht in de mechanismen van oorlogspropaganda. Wat is oorlogspropaganda? Hoe werkt het? De soorten, de doelen, de middelen, de boodschap.
Opdracht	Een rollenspel: je bent minister van een denkbeeldig land en wil samen met enkele andere ministers een oorlog beginnen. Maar eerst moet je de klas overtuigen. Schrijf samen enkele korte toespraken en maak gebruik van de tactiek van oorlogspropaganda, zoals je die op de site terugvindt. Een groepswerk : enkele leerlingen spelen minister, de toehoorders trachten te ontdekken wat de gebruikte tactieken waren.
Doel	De leerlingen kunnen het gegeven feitenmateriaal met fantasie en creativiteit verwerken tot een rollenspel.

URL	http://www.duits.de/lexikon/chronik/
------------	---

Inhoud	Kinderen tijdens de Hitler-dictatuur, uit de "Geschiedenis van Duitsland". Meer dan een derde van alle Duitse kinderen die tussen 1921 en 1925 geboren waren stierf in de Tweede Wereldoorlog. Hoe kon het gebeuren, dat miljoenen kinderen vaak met veel enthousiasme Adolf Hitler en de nazi- dictatuur tot het bittere einde steunden?
---------------	---

Opdracht	Een presentatie: kom aan de groep uitleggen hoe het komt dat de kinderen van Martin, in “Adres Onbekend” bij de Hitlerjugend gaan. Wat was dat precies? Wat waren de gevolgen voor de kinderen? En voor Martin? Wat waren de voordelen voor de Nazi's? Lees eerst aandachtig de informatie op deze site, en doe de test. Deze opdracht kan door een groepje van meerdere leerlingen samen worden uitgevoerd.
Doel	De leerlingen kunnen verzamelde informatie beoordelen en structureren tot een groepspresentatie. Zij kunnen de informatie toepassen op “Adres Onbekend”. Zij kunnen hiervoor samenwerken met anderen.

URL	http://www.adbhaarlem.nl/scriptiedeel1.htm
Inhoud	Scriptie met een heldere uiteenzetting over stereotypen en vooroordelen. Discriminatie en racisme. De kenmerken, de verschillen, de gevolgen... Uitleg, oefeningen en oplossingen.
Opdracht	Een zoektocht : ga in strips en andere media op zoek naar afbeeldingen van 5 verschillende, veel voorkomende stereotypen. Stel ze in de klas voor en geef de uiterlijke kenmerken aan die er op wijzen dat dit een stereotiep beeld is van ... ? Vertel er ook bij of het om een racistisch stereotype gaat en waarom. Lees eerst aandachtig de informatie op de site, en doe enkele oefeningen. Deze opdracht kan door verschillende leerlingen individueel worden uitgevoerd.
Doel	De leerlingen kunnen beeldmateriaal zelfstandig interpreteren door kenmerken van stereotypen en racisme toe te wijzen aan diverse zelfgekozen bronnen.

URL	http://teltottien.kennisnet.nl/vo/tt10/testjeeigenruziestijl
Inhoud	Ruzie maken en oplossen kan op verschillende manieren. Hoe reageer jij als je midden in een ruzie bent?

Opdracht	<p>Een zelftest: op deze site kom je er achter hoe jij reageert bij een ruzie. Lees meer over ruzie en verschillende ruziestijlen. Verzamel de nodige informatie om in de klas enkele praktische tips te geven: hoe hadden Max en Martin hun ruzie kunnen bijleggen, waar en hoe had het conflict opgelost kunnen worden?</p> <p>Verschillende leerlingen kunnen deze opdracht individueel uitvoeren, achteraf bespreken we samen onze bevindingen. Zouden we deze aandachtspunten ook in de klas kunnen gebruiken?</p>
Doel	De leerlingen zetten zich in om conflicten op een geweldloze manier op te lossen.

Links zoals actief op 20 februari 2007

7. Spelen

7.1. Algemeen

Wil je graag werken rond diversiteit, discriminaties, vooroordelen of ... in je eigen klas? De animatoren van School Zonder Racisme komen met plezier naar jouw school toe voor een door jou gekozen vorming. Je hebt de keuze uit het aanbod hieronder. Eén animator kan tot drie vormingen per dag komen geven.

Voor praktische afspraken, kan je terecht op het secretariaat via 02/511 16 36 of

<mailto:info@schoolzonderracisme.be>

7.2. Mogelijkheden

-Het Safispel

Inleefspel rond discriminaties. Safi betekent "Genoeg!" in het Marokkaans. In het Safispel kruipen de deelnemers in de huid van een jongere van migrantenoorprong. Doorheen het spel ervaren de leerlingen de wettelijke en feitelijke discriminaties aan den lijve.

Duur: 2 uren. Prijs: 80 € per sessie + vervoersonkosten van de animator

-Het Vluchten-kan-niet-meer-spel

Inleefspel rond de vluchtelingenproblematiek. De leerlingen kruipen in de huid van een vluchteling en ervaren wat het is om op de vlucht te zijn. Uiteindelijk komen ze in België in de asielprocedure terecht. Krijgen ze asiel of worden ze uitgewezen?

Duur: 2 uren. Prijs: 80 € per sessie + vervoersonkosten van de animator

-Het Congospel:"achter de schermen van de beeldvorming"

Inleef- en discussiespel doorheen de geschiedenis van Congo, dat de spelers confronteert met de koloniale propaganda zoals “het brengen van beschaving” om de koloniale politiek te rechtvaardigen.

Meest geschikt voor de tweede en derde graad van het secundair onderwijs.

Duur: 2 lesuren. Prijs: 80 € per sessie + vervoersonkosten van de animator

-Diareeks “De Geschiedenis van het Racisme”

In 44 dia’s krijg je een terugblik op de periode van de slavernij, de kolonisatie en WO II om zo een beeld te krijgen van de wortels van de huidige racistische opvattingen. Duur: 2 lesuren. Prijs: 80 € per sessie + vervoersonkosten van de animator

-Racisme en oorlog: “De tien principes van oorlogspropaganda”

Uiteenzetting van of vorming in quizvorm rond beeldvorming in tijden van oorlog, aan de hand van het boek van Anne Morelli, professor aan de ULB in Brussel. We bespreken beeldmateriaal en reiken methodes aan om oorlogstaal te decoderen. Duur: 2 lesuren. Prijs: 80 € per sessie + vervoersonkosten van de animator

-Vorming à la carte

Heb je een ander interessant voorstel voor een vorming of wil je een aangepast programma? Aarzel niet om ons te contacteren, dan kunnen we samen zoeken naar een geschikte vormingsmodule voor jouw klas.

-Lesmap: Jongeren en de multiculturele samenleving Organisatie: Koning Boudewijnstichting

Uitgever: Brussel, Koning Boudewijnstichting

Serie: De boodschap van de jeugd

Jaar: 1990

Fysische beschrijving: 142 p.

Onderwijsniveau: SECUNDAIR ONDERWIJS

Leeftijd: 14 tot 18

Onderwerp: RACISME, VOORoordeel, MULTICULTURELE SAMENLEVING Land / continent: BELGIE

Synopsis:

Deze map biedt uiteenlopende methodieken aan om te werken rond de multiculturele samenleving. Er worden verschillende spelen aangeboden, liedjesteksten, achtergrondinformatie, enquêtes, brieven schrijven en zelfs knutselen hoort erbij.

8. Eindtermen

In het kader van de ontwikkeling van historisch besef, identiteits- en culturele vorming en vorming tot sociale weerbaarheid moeten de lessen die uit WO II kunnen getrokken worden, de leerlingen leren blijvend aandacht op te brengen om een menswaardige toekomst uit te bouwen voor iedereen, zonder onderscheid van geslacht of etniciteit.

8.1. Secundair onderwijs, derde graad ASO-KSO-TSO: vakgebonden eindtermen GESCHIEDENIS.

Kennis, inzicht en vaardigheden i.v.m. tijd, ruimte en socialiteit

6. De leerlingen analyseren fundamentele conflicten en breuklijnen waarmee samenlevingen worden geconfronteerd.

11. De leerlingen tonen aan dat ideologieën, mentaliteiten, waardenstelsels en

wereldbeschouwingen invloed uitoefenen op samenlevingen, menselijke gedragingen en beeldvorming over het verleden.

13. De leerlingen stellen vragen aan het verleden om actuele spanningsvelden te verhelderen.

Vaardigheden i.v.m. de methodologische onderbouwing

14. De leerlingen kunnen doeltreffend informatie selecteren uit gevarieerd informatiemateriaal omtrent een ruim geformuleerde historische of actuele probleemstelling.

15. De leerlingen kunnen hun selectie van informatie kritisch verantwoorden.

16. De leerlingen kunnen zelfstandig de nodige gegevens voor het beantwoorden van een historische probleemstelling halen uit het historisch informatiemateriaal zoals beeldmateriaal, schema's, tabellen, diagrammen, kaarten, cartoons, dagboekfragmenten, reisverslagen, memoires.

17. De leerlingen kunnen een vraagstelling ontwikkelen om de historische informatie kritisch en vanuit verschillende standpunten te benaderen.

18. De leerlingen kunnen argumenten weergeven die worden gebruikt om standpunten omtrent problemen uit het verleden en heden te onderbouwen.

19. De leerlingen kunnen verschillende argumentaties tegen elkaar afwegen.

20. De leerlingen kunnen een redenering opbouwen vanuit de studie van verleden en heden om hun standpunt t.o.v. een maatschappelijk probleem te verdedigen.

21. De leerlingen kunnen bij hun historisch onderzoek de aangewende methode evalueren en eventueel bijsturen.

Attitudes

23. De leerlingen zijn bereid om actuele spanningsvelden aan de historische ontwikkelingen te relateren.

24. De leerlingen zijn bereid om actuele/historische spanningsvelden vanuit verschillende gezichtshoeken kritisch te bekijken, rekening houdend met mogelijke achterliggende waarden, normen en mentaliteiten.

25. De leerlingen zijn bereid ook hun ingenomen standpunten te confronteren met conflicterende gegevens en die van daaruit te relativiseren.

26. De leerlingen durven vanuit een intellectueel eerlijke omgang met informatie te reageren op vormen van desinformatie.

28. De leerlingen erkennen de maatschappelijke dynamiek van de spanning tussen het blijvende en het veranderende.

29. De leerlingen zijn bereid vanuit het historisch besef dat individuen en groepen interfereren in maatschappelijke processen, actief en constructief te participeren aan de evoluerende maatschappij.

8.2. Secundair onderwijs, derde graad ASO-KSO-TSO: vakgebonden eindtermen NEDERLANDS.

Luisteren

6 De leerlingen zijn bereid om:

- - een onbevooroordeelde luisterhouding aan te nemen
- - het beluisterde te toetsen aan eigen kennis en inzichten.

Spreeken / gesprekken voeren

9 De leerlingen kunnen op beoordelend niveau aan een onbekend publiek

- - standpunten / meningen of oplossingen voor problemen uiteenzetten en motiveren in een gedachtewisseling, discussie ...
- - gevoelens in een gepast register uitdrukken en persoonlijke ervaringen presenteren

10 ... argumenten herkennen en aanbrengen.

Lezen

18 De leerlingen zijn bereid om:

- - te lezen
- - lezend informatie te verzamelen over een bepaald onderwerp
- - hun persoonlijk oordeel over bepaalde teksten te formuleren, in vraag te stellen en eventueel te herzien.

Schrijven

22 De leerlingen zijn bereid om:

- - te schrijven
- - schriftelijk informatie te verstrekken.

Literatuur

23 De leerlingen kunnen vanuit een tekstervarende en tekstbestuderende manier van lezen vormelijke en inhoudelijke elementen herkennen.

24 De leerlingen kunnen hun tekstkeuze toelichten, over hun leeservaringen spreken.

25 De leerlingen kunnen informatie over literaire teksten verzamelen en gebruiken. Ze maken hierbij gebruik van informatiekkanalen zoals: bibliotheek, kranten en tijdschriften, radio- en tv-programma's, internet en cd-rom.

27 De leerlingen zijn bereid om:

- - literaire teksten te lezen
- - over hun eigen leeservaring met anderen te spreken en erover te schrijven

- - hun leeservaring in maatschappelijke context(en) te plaatsen.

8.3. Secundair onderwijs, derde graad ASO-KSO-TSO: vakoverschrijdende eindtermen.

Een greep uit de VOETen voor de 3de graad waaraan je dankzij de workshop WOII Adres Onbekend kunt werken. Deze lijst is niet exhaustief...

Gezondheidseducatie

10. De leerlingen tonen respect voor zichzelf en anderen zoals personen met andere geaardheid, uit andere etnische groepen, uit andere culturen en met andere denkwijzen en overtuigingen.

11. De leerlingen herkennen bij zichzelf en anderen signalen van diverse vormen van partner- en sociale druk, fanatisme, discriminatie en onverdraagzaamheid en reageren daar passend en tijdig op.

Opvattingen leren leren

3 De leerlingen kunnen diverse informatiebronnen en -kanalen kritisch selecteren en raadplegen met het oog op te bereiken doelen.

4 De leerlingen kunnen zelfstandig informatie kritisch analyseren en synthetiseren.

15 De leerlingen kunnen communiceren over hun eigen interesses, capaciteiten en waarden.

Sociale vaardigheden

2 De leerlingen benoemen en duiden hun emoties, uiten deze gepast en herkennen en duiden andermans emoties.

4 De leerlingen communiceren doelgericht en brengen de eigen gevoelens en gedachten tot uiting.

6 De leerlingen helpen mee aan het formuleren en realiseren van groepsdoelstellingen indien de opdrachten in groep uitgewerkt worden.

8 De leerlingen streven naar evenwicht tussen eigen wensen, verlangens en belevingen, en het groepsbelang.

10 De leerlingen engageren zich om een eigen verantwoordelijkheid op te nemen.

12 De leerlingen zien het belang van gevoelens en lichaamstaal.

Burgerzin

14 De leerlingen kunnen met enkele voorbeelden aantonen dat de mondiale dimensie in onze samenleving steeds explicieter wordt op o.m. politiek, economisch en cultureel vlak en dat deze evolutie voordelen biedt maar ook problemen en conflicten oplevert.

17 De leerlingen zijn gevoelig voor het belang van persoonlijke inzet voor de verbetering van het welzijn en de welvaart in de wereld.

Muzisch-creatieve vorming

1 De leerlingen staan open voor diverse muzisch-creatieve uitingen.

2 De leerlingen ervaren muzisch-creatieve uitingen als een verrijkende inspiratie om te functioneren in de eigen leefwereld en zich te kunnen inleven in die van anderen.

3 De leerlingen kunnen bij eigen muzisch-creatieve uitingen waarden en gevoelens betrekken.